

**Економічне становище
українських земель
на початку ХХ століття**

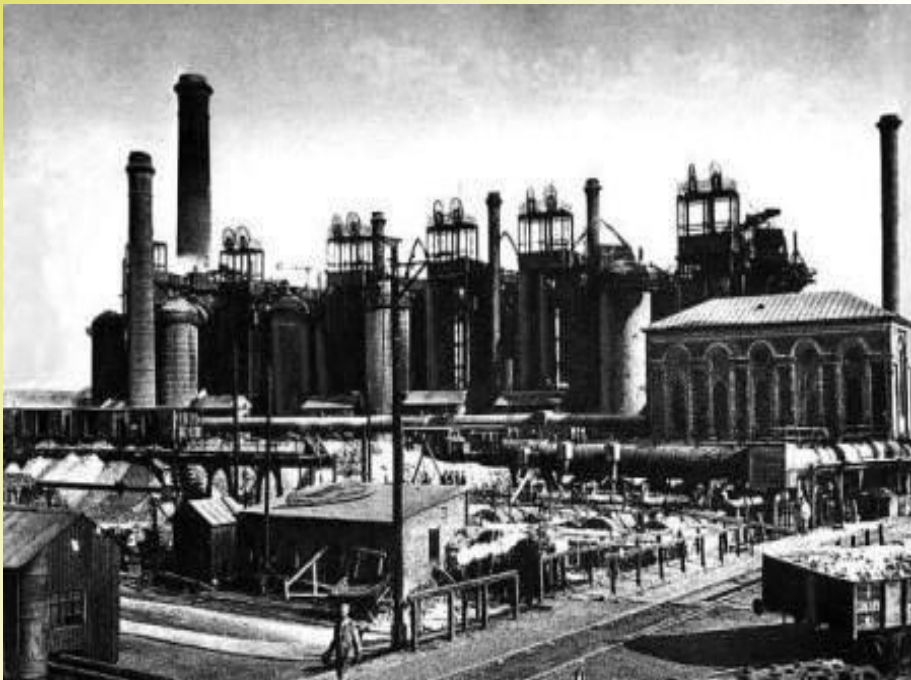
**Становище
українських
земель у складі
Російської імперії**

Розвиток промисловості

Завершення промислового перевороту

Перехід до індустріальної модернізації

- розбудова великої машинної індустрії
- якісна зміна структури господарства
- поява нових галузей промисловості

Індустріалізація — процес створення крупного машинного виробництва.

Джерелами засобів для індустріалізації можуть були як внутрішні ресурси, так і кредити, інвестиції капіталів з розвинених країн.

В Україні процес індустріалізації закінчився наприкінці XIX ст.

ОСНОВНІ ОЗНАКИ МОДЕРНІЗАЦІЇ

У сфері економіки
впровадження нових технік,
технологій, технічний
розподіл праці, обмін
діяльності, розвиток ринку
товарів, грошей та праці

У політичній сфері модернізація
пов'язана із виникненням
централізованих держав,
централізацією та уніфікацією
всіх галузей суспільного життя,
бюрократизацією управління

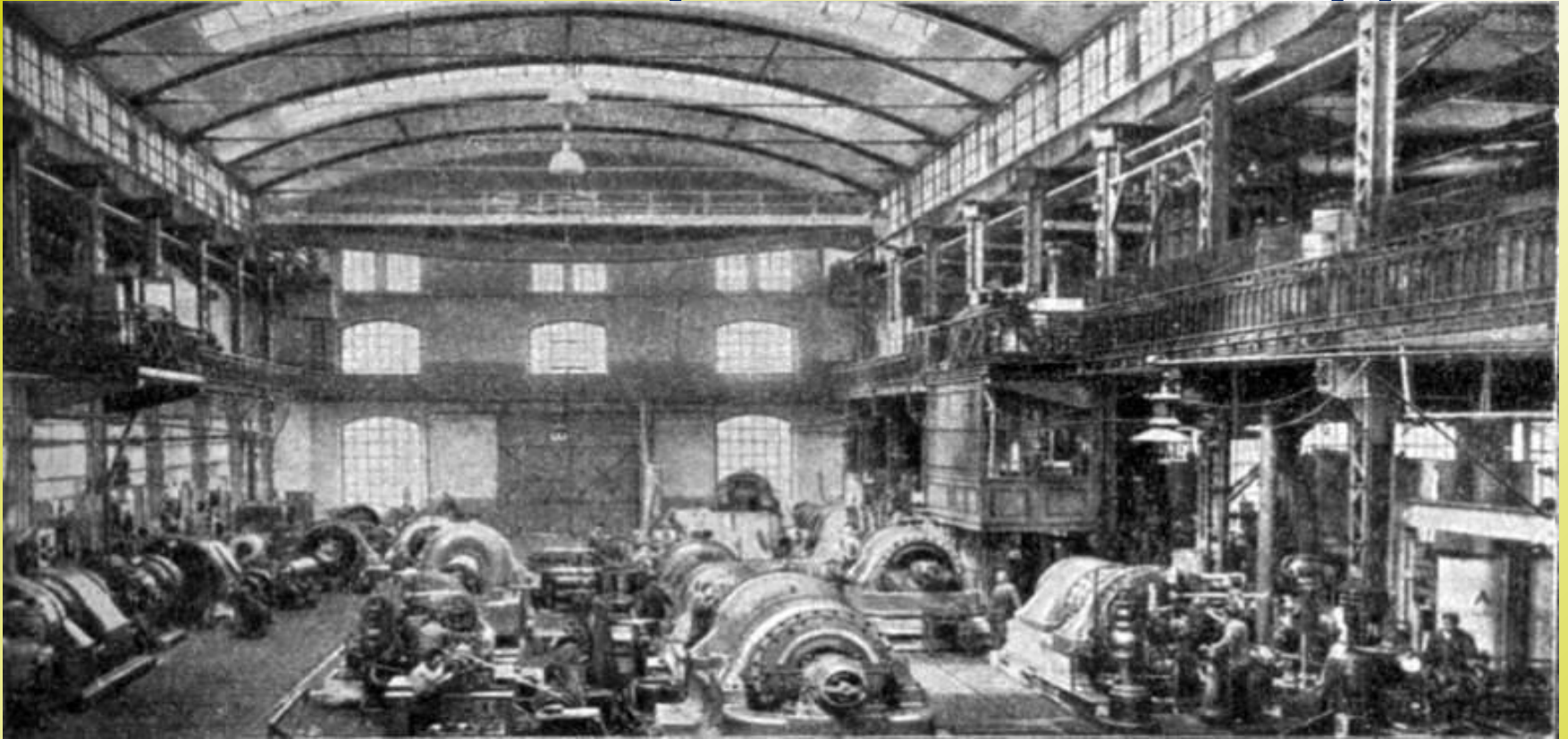
У соціальній сфері на
першому плані перебуває
формування нового типу
людини — підприємливої,
активної

У духовній сфері відбувається
утвердження нової світської
системи цінностей, освіта
набуває масового характеру

Особливості модернізації в Україні

- українська промисловість формувалася як частина загальноімперського економічного комплексу;
- вигідне географічне розташування;
- природні багатства;
- дешева, але кваліфікована робоча сила .

Економічна криза 1900–1903 рр.

Це була світова економічна криза, яка охопила країни Європи наприкінці ХІХ ст., але в Україні вона найбільш гостро виявилась у 1900–1903 роках. Загостривши конкуренцію та посиливши поляризацію підприємств, вона змусила буржуазію максимально сконцентрувати та об'єднати зусилля.

Економічна криза — складний загострений стан в економіці; занепад, розлад промислового і сільськогосподарського виробництва

Причини: недосконалість тогочасного капіталістичного суспільства (існування колоній, грабіжницька політика щодо слаборозвинених держав і колоній, експлуатація найманої робочої сили, війни за перерозподіл світу і т. ін.)

Прояви економічної кризи в Україні

Охоплює всі галузі промисловості, в т. ч. високорозвинені (металургійну, вугільну, цукрову)

Загострює конкуренцію, відбувається розорення дрібних підприємств

Була більш глибокою, ніж у Росії, бо промисловість України розвивалася нерівномірно

Розпочинається процес концентрації виробництва

Концентрація виробництва — зосередження виробництва в одному місці або районі.

Утворення монополій (об'єднання промислових підприємств та інших установ певної галузі виробництва або місцевості для регулювання виробництва товарів, встановлення цін, розподілу ринків збуту, ліквідації підприємств)

Концентрація виробництва

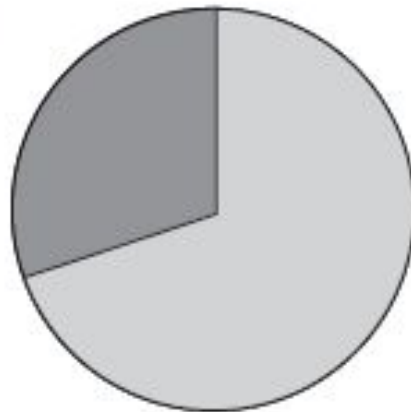
- *Повідомлення в газеті «Ранок Росії» (1907 р.)*

«Ні для кого не було таємницею, що в залізоробній промисловості влада «Продамету» майже безмежна. Перефразувавши слова Людовіка XIV, вона з гордістю може сказати: «Металургія — це я».

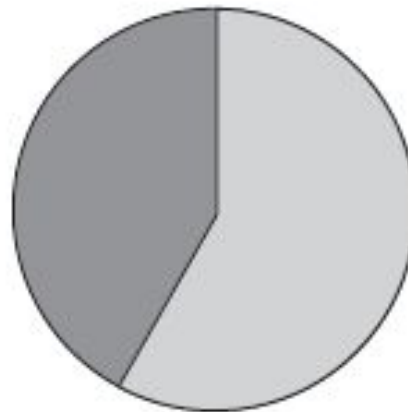
Поклавши в основу своєї діяльності ясно й виразно сформульований принцип, що не залізо існує для споживача, а споживач існує для заліза, «Продамет» з найперших кроків свого існування рішуче повів лінію в чітко зазначеному напрямку і продовжує благополучно вести її і в наш час».

Частка України в промисловому виробництві Російської імперії

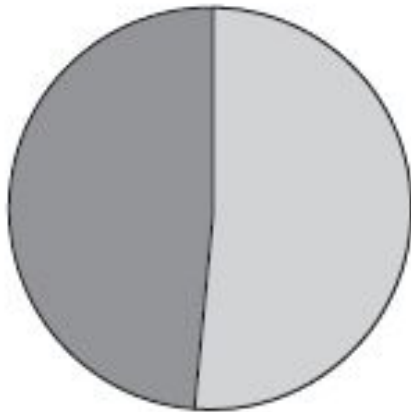
Кам'яне вугілля
69,5 %

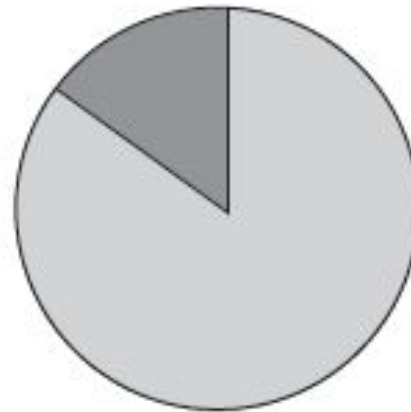
Залізна руда
57,2 %

Чавун
51,8 %

Цукор
84,8 %

 Частка України

Роль іноземного капіталу

- «Трамвай і конка – найвигідніше й найприбутковіше комерційне підприємство. Ось чому іноземні капіталісти, як хижі ворони, зграями налітають на кожне місто, де тільки постає питання про прокладання конки чи трамвая... І начебто схоже на те, що прийшли чужоземці в Харків, завоювали його, обклали обивателів 50-копійковою даниною і щороку відвозять цю данину за свій кордон. Бельгійці радісно підраховуватимуть прибуток, а місто, як і колись, буде без бруківок, без світла, без благоустрою. Міська дума

Структура промислового виробництва в Україні (1912 р.)

№ п/п	Галузі виробництва	Валова продукція (в %)
1	Гірнична, гірничозаводська, металургійна, добування й обробка мінералів	45,9
2	Харчова промисловість	36,2
3	Обробка металів і виробництво машин	10,4
4	Обробка дерева	2,1
5	Хімічна промисловість	1,8
6	Текстильна промисловість	1,5
7	Інші галузі виробництва	2,1

**П'ять найбільших південних металургійних заводів
Юзівський, Дніпровський, Олександрійський, Петровський,
Донецько-Юр'євський
виробляли майже 25 % загальноросійського чавуну**

Заводи Бродського, Терещенка, Харитоненка,
Ярошинського та Бобринського
виробляли 60 % загального обсягу цукру-рафінаду
Російської імперії.

Монополістичні об'єднання України були тісно пов'язані не тільки з російською буржуазією, а й з іноземним капіталом. Могутній синдикат «Продуголь» фактично цілком контролювався французькими інвесторами.

Місцевий виробник витіснявся з ринку, а більша частина прибутків, одержаних за рахунок монопольних цін та державних військових замовлень, вивозилася за кордон.

Висновок

- за рівнем концентрації виробництва Україна посідала одне з перших місць у світі
- На великих підприємствах в Україні працювало понад 44 % усіх робітників;
- монополізація виробництва - синдикати «Продвагон» (1901), «Продамет» (1902), «Трубопродаж» (1902), «Гвоздь» (1903).
- «Продуголь», до якого входили 18 окремих акціонерних товариств, контролював 75 % видобутку кам'яного вугілля у Донецькому басейні;
- Вплив іноземного капіталу.
- Монополістичні об'єднання України були тісно пов'язані не тільки з російською буржуазією, а й з іноземним капіталом
- Синдикат «Продуголь» фактично цілком контролювався французькими інвесторами

- **нерівномірний розвиток регіонів**
- **Південь України** бурхливо розвивав промислове виробництво
- **Південно-західний** регіон орієнтувався переважно на аграрний сектор.
- **Лівобережжя** відставало від інших регіонів, там зберігалися залишки кріпацтва;
- **спеціалізація промислових районів**
- Донбас став центром вугільної промисловості, Нікопольський басейн — марганцевої, **Кривий Ріг** — залізорудної, **Правобережжя** і певною мірою **Лівобережжя** — цукрової промисловості).

- *Українські землі наприкінці XIX — на початку XX ст. стали одним з провідних промислових районів Російської імперії.*

Саме тут 1913 р. вироблялося

- *69 % загальноросійської продукції чавуну,*
- *57 % сталі та 58 % прокату.*
- *на Україну у цей час припадало 20 % усієї продукції машинобудування та металообробної промисловості Росії.*

Розвиток сільського господарства

Сільське господарство

Існували такі види господарств: поміщицькі латифундії, господарства заможних селян, дрібні селянські господарства

Зберігалися відробіткова система і тяжкі податки для селян. Триває міграція селян

С/г залишалося відсталим (слабо використовувалася техніка, врожаї були низькими)

С/г, як і промисловість, розвивалося односторонньо в інтересах Росії

Розпочинається створення с/г-х спілок, Союзів споживчої кооперації. Зачинатель руху — Микола Левитський

В аграрному секторі України на початку ХХ ст. налічувалося понад 32 тис. поміщицьких господарств. Частина з них, переважно великі земельні латифундії, перейшла на капіталістичні рейки, створивши ефективні, багатогалузеві господарства.

Селяни продовжували сплачувати викупні платежі, численні податки та виконувати натуральні повинності. Тому соціальне становище українського селянства залишалося складним.

Економічний розвиток Наддніпрянської України на початку ХХ ст.

Промисловість

- концентрація виробництва
- утворення монополій
- спеціалізація районів
- значний вплив іноземного капіталу,
- нерівномірний розвиток українських регіонів
- вищі від загальноімперських темпи розвитку
- перетворення України на один з головних промислових районів Російської імперії

Сільське господарство

- збереження великих поміщицьких латифундій
- перетворення землі на товар
- посилення майнової диференціації селянства
- посилення експлуатації народних мас
- загострення проблеми аграрного перенаселення

Австро-Угорщина перетворила українські землі на свою внутрішню колонію, яка повинна була постачати дешеві продукти та сировину і бути ринком збуту для австрійських товарів.

Ці землі продовжували виконувати роль аграрно-сировинного придатку Австрії

Завершилося формування основних галузей промисловості: нафтовидобування, деревообробна промисловість

Промисловість розвивалася однобічно і нерівномірно

Економіка зазнавала впливу іноземного капіталу

Стан економіки західноукраїнських земель

На початку ХХ ст. з'являються перші монополії

Провідною галуззю економіки залишалося сільське господарство, в якому було зайнято 80–90 % населення

У сільському господарстві зберігалися кріпосницькі пережитки: поміщицьке землеволодіння і різні виплати

Продовжується розшарування селянства та їх еміграція з території України

На початку ХХ ст. у західноукраїнських землях важкої промисловості майже не існувало

Машинобудування було розвинене слабо.

У Закарпатті діяли металургійні заводи, де виплаляли чавун. На цих підприємствах використовувалася застаріла техніка.

Галицький економіст про економічну ситуацію на західноукраїнських землях

«Вироби з тканини і прядива, від сорочки аж до килиму, залізні й металеві вироби, знаряддя, машини, добрива, вироби шкіряної промисловості, хімічні вироби — словом, усе, чого потребує людина від колиски аж до могили, майже усе імпортуємо, купуємо, позичаємо у чужих».

Протягом 1905–1906 рр. виникло понад 50 акціонерних компаній з видобутку нафти, найбільшими з яких були «Галицьке-Карпатське товариство», компанія «Східниця», компанія «Галичина». Прискорився процес концентрації підприємств у нафтовій промисловості

Будівництво залізниць велося переважно зі стратегічних міркувань. Протягом 1870–1910 рр. залізнична мережа в усій Галичині зросла на 1 430 км. У 1910 р. вона становила 4 120 км. Незважаючи на це, західноукраїнські землі були гірше забезпечені залізницями, ніж розвинені країни Європи, а також західні провінції Австро-Угорщини.

Висновок

На початку ХХ ст. у західноукраїнських землях важкої **промисловості майже не існувало;**

- протягом 1905–1906 рр. виникло понад 50 **акціонерних компаній** з видобутку нафти;
- **значним був вплив іноземного капіталу.** Так, найбільший хімічний завод у Сваляві, збудований у 1910–1911 рр., належав будапештській компанії «Сольва», акціонерами якої, окрім австрійських, були англійські, французькі та американські підприємці;
- головну частину продукції давали **галузі, що займалися видобуванням і первинною переробкою** місцевої сировини, — лісова, лісопильна і нафтоозокеритна.

Соціальна структура населення

- Зросло міське населення на 62,8 %;
- У промисловості Галичини на початку ХХ ст. було зайнято лише 9 % населення, а в сільському господарстві — 77 %.
- На Буковині в 1900 р. сільським господарством було зайнято 75 % населення.
- У Закарпатській Україні в промисловості працювало не більш ніж 5 % населення.

Соціально-економічне і політичне становище українців залишалось тяжким.

Зростання промислового виробництва не супроводжувалося поліпшенням становища робітників. Відбувалася дискримінація українського населення у кожній сфері народного господарства.

Н. Полонська-Василенко про становище українських селян

«У Галичині становище селян погіршувала та обставина, що дідичами (поміщиками) переважно були поляки. Поляки обіймали також всі адміністративні посади, в їхніх руках був суд. У ХХ ст. число селянських страйків постійно зростає. 1902 року страйк, в якому взяло участь 200 000 селян, охопив усі східні частини Галичини. Селяни виявили надзвичайну стійкість, і дідичі змушені були піти на поступки. У 1906 році до 30 000 селян зібралися до Львова з вимогами не тільки економічних полегшень, але й політичних свобод та загального виборчого права. Разом з тим вони вимагали продажу поміщицьких земель. Страйки — з одного боку, масовий вихід селян на сезонні роботи — з другого, підривали поміщицькі господарства».

Зі спогадів Д. Купляка

«Мої батьки були малоземельними. Хліба нам вистачало, але вже на взуття чи убрання треба було заробляти. Перед війною 1914 р. мої рідні постійно виїжджали на сезонні роботи до Німеччини. Із захопленням слухав я оповідання про життя іншого народу».

Зі спогадів Павла Скоропадського

«Діяльність агентств з вербовки за океан із початком століття набула широких масштабів. Будь-який агент, що завербував сім'ю до Канади, одержував п'ять доларів за чоловіка й по два долари за кожного члена сім'ї».

Висновок

- У промисловості Західноукраїнських земель намітився значний прогрес.
- Промисловий переворот проходив повільніше і до початку Першої світової війни ще не завершився.
- Західний регіон, як і вся Україна на початку ХХ ст., істотно відставав від провідних країн світу.
- Це стало результатом насамперед грабіжницької антиукраїнської політики Австро-Угорської імперії, збереження численних пережитків через засилля іноземного капіталу.

«Наш бідний, довгі роки систематично гноблений і оглуплюваний народ власною силою й енергією підіймав себе з понижуючого стану... та з радісною впевненістю глядить у свою кращу будучність».
Іван Франко. 1907 р.